

Egy „ikerválság” árnyékában *A szuezi válság és Magyarország – 1956*, Veritas–Magyar Napló Kiadó, 2017.

Szuez és Budapest – történelmi tudatunkban e két földrajzi név 1956 őszén maradandóan összekapcsolódott egymással. Többnyire legendák és közhelyek jutnak eszünkbe: a Nyugat árulása és a Budapestre bevonuló, megtévesztett szovjet katonák, akik a Dunát a Szuezi-csatornának nézték. De hogyan függött össze valójában e két – egy időben, ám egymástól kontinensnyi távolságban lejátszódó – eseményso-rozat: az Egyiptom ellen folytatott közös izraeli–brit–francia háború és a magyar forradalom (amely a szovjet intervenció miatt szabadságharcá vált)? A Veritas Füzetek kiadványa, *A szuezi válság és Magyarország – 1956* című tanulmánykötet kimerítő alaposággal vizsgálja és válaszolja meg kérdésünket. A füzet a VERITAS Történetkutató Intézet és a Nemzeti Emlékezet Bizottsága által 2016. november 18-án megrendezett nemzetközi konferencián elhangzott előadásokat tartalmazza bőséges, precíz levéltári és szakirodalmi hivatkozásokkal kiegészítve.

A kötet első tanulmányában Kovács Tamás az eseményeket Izrael szemszögéből mutatja be. Az izraeli hozzáállás megértéséhez ismernünk kell Izrael állam létrejöttének hátterét, amelyet a szerző a cionista gondolat megszületésétől kezdve ismertet. Arra a fontos tényre is rámutat, hogy a szuezi akció értelmi szerzői, tehát a francia és elsősorban a brit vezetés már évtizedek óta ismerte annak a módját: hogyan játszhatja ki egymás ellen az arabokat és az izraeli-eket, amikor egy geopolitikai célkitűzés ezt megkívánja. Kovács Tamás úgy véli: a budapesti forradalom híre döntő mértékben nem befolyásolhatta az Egyiptom elleni támadás időpontját, mivel David Ben-Gurion izraeli miniszterelnök – naplója tanúsága szerint – csak október 25-én értesült az eseményekről, amikor a sèvres-i titkos találkozón már megtárgyalták az akció részleteit.

Kecskés D. Gusztáv tanulmányában tovább árnyalja Kovács megállapítását: a Kreml kelet-európai lekötöttsége legfeljebb megnyugtatóan szolgált Ben-Gurionnak, aki szovjet katonai ellensapástól tartott. Moszkva október 31-i döntésébe azonban, amely szerint a magyar forradalmat erővel kell leverni, belezajtszhatott a brit–francia–izraeli agresszió híre, Hruscsov feljegyzéseiből ugyanis kiolvasható, hogy nem akart gyengének látszani: úgy tűnt, Egyiptomról le-

kell mondania, ezért Magyarország elvesztését már nem kockáztathatta meg.

J. Nagy László szerint a közel-keleti események döntő befolyással voltak a Magyarországgal kapcsolatos szovjet álláspont kialakítására, ezzel megerősíti Kecskés D. Gusztáv észrevételeit. J. Nagy sorra veszi továbbá az arab államok álláspontját és orientációját a szuezi válsággal kapcsolatban, ezzel példásan áttekinthetővé téve azokat a politikai tényezőket, amelyek a keleti és nyugati blokk hidegháborús erőterében imbolygó közel-keleti térség belső differenciáltságát meghatározták. Míg Szíriában az elfogult szovjetbarátság volt a jellemző, és szigorúan cenzúrázták a Szovjetuniót kritizáló hangokat, Tunéziában és Libanonban a nyugatbarát vezetés ellenkező előjellel tette ugyanezt, ami az arab nacionalizmus erősödésével egyre inkább megosztotta a közvéleményt.

A korabeli sajtóból és a még élő kortársak beszámolójából ismerhetjük a súlyos vádat: „Eden Budapest gyilkosa”. Egedy Gergely munkájában Nagy-Britannia és kifejezetten Anthony Eden miniszterelnök szemszögéből ismerhetjük meg a problémát, az írás végére pedig kiderül, mennyiben adhatunk igazat a vádló feliratnak. A tanulmány egyik erénye, hogy Eden hazánkban eddig még nem vizsgált emlékiratait hasznosítja. 1956 októberének diplomáciatörténete rendkívül sűrű és szövevényes, Egedy mégis közérthetően rajzolja fel a probléma nemzetközi, geopolitikai hátterét, valamint mindazon erőhatásokat, amelyek a brit kormányra számos irányból hatottak, és amelyek a magyar forradalom tragikus kimeneteléért részben, de kétségtelenül felelősek voltak.

Mikor az izraeliek által lerohant Egyiptom ellen-csapásként fregattot küldött a Haifai-öbölbe, egy francia romboló „véletlenül” a közelben tartózkodott, és elűzte a támadó hajót. Ez az akció, tehát az „ágyúna-szád-diplomácia” gyakorlása az ENSZ-ben mérhető-ellen szenszenvet váltott ki, mert a keményvonalas kolonializmusra emlékeztetett. Az egyiptomi–izraeli konfliktusban elvileg békéltetőként fellépő britek és franciák agressziója tehát súlyos kudarcot hozott országunknak a nemzetközi szintéren. François David lyoni kutató írását a diplomáciatörténetben edzettebb olvasók figyelmébe ajánljuk. Tanulmányában Franciaország külpolitikai mozgásterét firtatja, amely – David

szerint a francia diplomaták mulasztásainak, és a katonai vezetés hibás helyzetértékelésének is köszönhetően – a szuezi válság idején jócskán leszűkül, az ország egykori nagyhatalmi státusza pedig végérvényesen derékba tört.

Mohamed Al-Naggar, az Egyiptomi Tudományos Akadémia kutatója a két eseménysor összefüggéseit elsődlegesen az egyiptomi és a külföldi sajtóra, valamint titkos követjelentésekre alapozva kísérli meg feltárni. Tanulmányát olvasva a külpolitika zárt inerciarendszerként jelenik meg előttünk, amelyben minden hatás kétirányú, visszafelé is ható erő. A brit, francia és izraeli kormány kihasználta azt, hogy Moszkva figyelme Magyarországra irányult, tehát magát a szuezi inváziót a budapesti forradalom katalizálta; a magyar forradalom leverését pedig a szuezi akció gyorsította fel, ahogy azt Hruscsov fentebb tárgyalt feljegyzése alapján Al-Naggar is megerősíti.

A XX. század második felét a nukleáris háborútól való általános félelem egyszer enyhébb, másszor hisztérikus formája jellemezte, ami jelentősen hozzájárult a hidegháború konzerválásához. Ez a félelem azonban termékeny feszültségnek is tekinthető, amely a két blokk között együttműködéseket és kompromisszumos megoldásokat eredményezett – veti fel tanulmányában Sáringer János. A „kényszerű kooperáció mechanizmusa” a hidegháborúban éppen a leg súlyosabb konfliktusok nyomán mutatkozott meg – gondoljunk csak a kubai rakétaválságra, amely után létrehozták a Moszkvát Washingtonnal összekötő „forródrót” kapcsolatot. Érdemes megjegyezni, hogy a kötetben megjelent írások közül egyedül Sáringer tanulmánya magyarázza meg Nasszer szerepének jelentőségét és útját a Szabad Tisztektől a bandungi konferenciáig, ahol az egyiptomi politikus felismerte, hogy a két nagyhatalom között „blokkellenesként” független hatalmi tényezővé válhat, valamint ő lehet a pánarab nacionalizmus és a „harmadik világ” legfőbb alakja. Így már érthetővé válik az a határtalan magabiztosság, amit Nasszer ezredes a Csatorna államosításával rendkívül hatásosan villantott meg.

Jeszzenszky Géza testközelből élte meg Budapesten a forradalmat, majd annak vérbe fojtását. A kérdés azokban a napokban, és azóta is sokakban felmerült: cserbenhagyta-e Magyarországot a Nyugat? A volt külügyminiszter és washingtoni nagykövet több évtizedes diplomáciai tapasztalatát is mozgósítja e kényes problémát tárgyaló írásában. Meggyőzően és világosan vezeti le, miért nem siethe-

tett segítségünkre az Egyesült Államok '56-ban. „Sajnos Eisenhower képzelőerő nélküli, óvatoskodó katonája volt, Eden pedig ideggyöngye dandy” – írja Jeszenszky. Hogyha a Nyugat vezetői egy kicsivel több képzelőerővel és szakértelemmel rendelkeznek, számos módot találhattak volna arra, hogy a szovjet kormányra nyomást gyakoroljanak, tehát ha tudatos árulásról nem is beszélhetünk, súlyos mulasztásokról annál inkább.

A kötetet Zinner Tibor tanulmánya zárja, melyben Mindszenty József levelezéséről olvashatunk. A hercegprímást az amerikai elnökök alig méltatták válasza, leveleiben mégis újra és újra „Magyarország megmentését” kérte tőlük. Az írásban Szezezről ugyan nem esik szó, de Zinner gondolatmenete a problémás magyar–amerikai kapcsolatokhoz roppant beszédes adalékot nyújt.

A lábjegyzetelt tanulmányok közül egyetlen írás „lóg ki” szembetűnően, André Farkas „videóemlékezésének” gépelt változata, amelyben kairói kiküldetéséről számol be. A Franciaországban élő magyar újságíró megkapó stílusérzékkel festi le az 1956-os Kairó forró kavalkádját. A fiatal tudósítónak különösen sokkoló élmény lehetett Budapest, és „az ötvenes évek szűrt levegője” után a félig még koloniális Egyiptom tarka és nyüzsgő miliójébe csöppenni. Itt élte át a július 26-án kezdődő szuezi válságot, és a képtelen történetek sokaságát, amelyeket rutinos mesélőhöz méltó szellemességgel tár elénk.

*

A VERITAS Intézet a konferenciakötethez tekintélyes terjedelmű, hazai és külföldi forrásokból származó dokumentumgyűjteményt is kiadott – ebben közölte a kérdéssel kapcsolatos iratokat, amelyekre a tanulmányok szerzői hivatkoznak, és azon felül is, az egészen rövid rejtjeltáviratokig. A két kötet tehát egészet képez, és részletes, áttekinthető tudást nyújthat a szuezi válság és a magyar forradalom összefüggéseiről tájékozódni kívánó olvasónak. A jelen kiadvány szerzői a nemzetközi kapcsolatok és a diplomáciatörténet különböző területeinek kiváló szakértői, tanulmányaikban más-más aspektusból vizsgálják ugyanazon kérdéskört. Mivel elsődleges fókuszban csupán néhány hét eseményei állnak, a füzet mintegy százharminc oldalban olyan részletességgel járja körül a problémát, hogy jóformán eleget tesz a teljesség igényének is.

Dudás Bertalan